

N. Bogaerds

DE ONTWIKKELING VAN DE FINANCIËLE POSITIE VAN JONGE
AGRARISCHE ONDERNEMERS IN GELDERLAND EN NOORD-BRABANT
VAN 1968 T/M 1972

Mededelingen No. 206

SIGN: L27-206
EX. NO: 20 C
MLV:

Overdruk uit: Bedrijfsontwikkeling, 10e jaargang No. 5, mei 1979

DE ONTWIKKELING VAN DE FINANCIËLE POSITIE VAN JONGE AGRARISCHE ONDERNEMERS IN GELDERLAND EN NOORD-BRABANT VAN 1968 T/M 1972

INLEIDING

Door het LEI zijn in Gelderland en Noord-Brabant jonge agrariërs, die in 1967/68 een bedrijf hebben overgenomen, geënquêteerd om een inzicht te krijgen in de wijze waarop de bedrijfsovername is gefinancierd. Om na te gaan hoe de ontwikkeling over de bedrijven in de periode na de overneming is geweest, zijn deze bedrijven opnieuw bezocht. Hiertoe zijn gegevens verzameld aan de hand van de fiscale jaarverslagen en mondeling verstrekte inlichtingen. Uit de gegevens van deze 2e enquête zijn intussen 2 publikaties gemaakt 1).

In dit artikel zal vooral op de verschillen in ontwikkeling tussen de situaties bij de overname en het verloop van de eerste 5 jaren worden ingegaan. 2) Deze verschillen manifesteren zich in eerste instantie al in de leeftijd waarop het bedrijf is overgenomen. De gemiddelde leeftijd van de jonge agrariërs in Gelderland was op het moment van de bedrijfsovername 30 jaaren in Noord-Brabant 28 jaar; 55% van degenen, die een bedrijf overnamen was in Gelderland 30 jaar of jonger, in Noord-Brabant was dit percentage 77%.

In tabel 1 wordt een overzicht gegeven van de gemiddelde oppervlakte en bedrijfsomvang van de bedrijven.

Tabel 1 Oppervlakte en bedrijfsomvang in mei 1968 en 1972

	Gelderland		Noord-Brabant	
	1968	1972	1968	1972
Oppervlakte cultuurgrond/ha	12,4	13,2	13,9	15,3
Aantal sbe: akkerbouw	10	9	26	22
rundveehouderij	55	77	53	90
intens. veehouderij	20	34	16	37
Totaal	85	120	95	149

Uit deze tabel blijkt, dat in het jaar van de overname de Gelderse bedrijven kleiner waren dan de Noordbrabantse en dat zowel de oppervlakte als de bedrijfsomvang op de Noordbrabantse bedrijven meer zijn gestegen dan op de Gelderse.

- 1) De financiële positie van jonge agrarische ondernemers in Noord-Brabant, LEI-publikatie nr. 3.70, augustus 1977; De financiële positie van jonge agrarische ondernemers in Gelderland, LEI-publikatie nr. 3.85, maart 1979.
- 2) Voor vergelijking kan niet verder gegaan worden dan 1972. Van Noord-Brabant zijn over de jaren na 1972 vanwege het tijdstip van de enquête te weinig gegevens beschikbaar.

Wat de produktierichtingen betreft kunnen we constateren, dat de akkerbouw in de beide gebieden is afgenomen en dat de rundveehouderij en de intensieve veehouderij in betekenis zijn toegenomen. Op de Noordbrabantse bedrijven werden de rundveehouderij en de intensieve veehouderij meer uitgebreid dan op de Gelderse bedrijven.

Deze uitbreiding in de veehouderij brengt mee, dat er veel in gebouwen moest worden geïnvesteerd. De investeringen lopen per bedrijf uiteen, o.m. afhankelijk van de aanvangssituatie en de mogelijkheden om te kunnen investeren. Om hierin een duidelijk inzicht te krijgen zijn de bedrijven gesplitst in eigendoms- en pachtbedrijven.

Bedrijven, die in de loop van deze 5 jaren door de pachters gekocht en dus van pachtbedrijf eigendomsbedrijf werden (in Gelderland 14 en in Noord-Brabant 20), zijn in dit artikel buiten beschouwing gelaten. Deze bedrijven zijn moeilijk vergelijkbaar. Ze kunnen nl. in het begin of aan het eind van de jaren 1969 t/m 1972 in eigendom zijn overgegaan.

Eerst zal de financiële positie van de eigendomsbedrijven behandeld worden en daarna die van de pachtbedrijven.

De eigendomsbedrijven

Voor de vergelijking van het verloop van de financiering van de 2 groepen bedrijven is uitgegaan van de bedrijfseconomische balansen bij het overnemen van het bedrijf (+ 1 januari 1968) en 5 jaar later (31 december 1972). Er zijn 2 oorzaken waardoor bedrijfseconomische balansen afwijken van de fiscale balansen, nl. verschillen in waarderingen en verschillen in afschrijvingssystemen.

Ten einde uniformiteit in de waardering op de bedrijfseconomische balansen te verkrijgen zijn de grond en de gebouwen op de beginbalans gewaardeerd tegen de verkoopprijs als verpacht land met opstallen en voor de waardering in de volgende boekjaren is niet alleen rekening gehouden met de afschrijving van de gebouwen maar ook met het verloop van de bouwkosten en de grondprijs in de periode 1968/1972.

Het waardeverloop van de dode inventaris (werktuigen) is gecorrigeerd met een indexcijfer van de prijsontwikkeling van werktuigen in de desbetreffende periode.

De veestapel is bij de overname in 1968 en per 31 december 1972 gewaardeerd tegen marktprijzen.

Uit de balansvergelijking (tabel 2) blijkt, dat bij het overnemen van het bedrijf in 1968 het eigen vermogen van de Gelderse ondernemers zowel absoluut als procentueel hoger was dan dat van de Noordbrabantse ondernemers.

Ondanks het feit, dat de totale bedrijfsomvang van de Gelderse bedrijven lager was dan van de Noordbrabantse bedrijven, zijn

Tabel 2 Bedrijfseconomische balansen van eigendomsbedrijven

	Gelderland (36)				Noord-Brabant (78)			
	1/1 1968		31/12 1972		1/1 1968		31/12 1972	
	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%
Kapitaal:								
grond en geb.	123,1	69	176,4	61	103,4	69	160,7	56
dode invent.	8,4	5	14,8	5	7,4	5	22,2	8
veestapel	33,2	19	69,1	24	29,1	19	84,3	29
ov.vaste act.	2,0	1	4,1	1	0,8	1	4,1	1
liquiditeiten	11,4	6	23,7	9	9,4	6	17,7	6
Balanstotaal	178,1	100	288,1	100	150,1	100	289,0	100
Vermogen:								
leningen van familie	72,8	41	51,6	18	33,8	23	25,1	9
Overige leningen:								
op lange termijn	25,9	15	36,2	13	56,6	37	89,0	31
op korte termijn	5,6	3	12,7	4	3,4	2	16,0	5
Eigen vermogen	73,8	41	187,6	65	56,3	38	158,9	55
Balanstotaal	178,1	100	288,1	100	150,1	100	289,0	100

de balansbedragen voor grond en gebouwen op de eerstgenoemde bedrijven gemiddeld hoger. Dit is voor de grond veroorzaakt doordat de prijs van verpacht land in Gelderland hoger was dan in Noord-Brabant, terwijl bij de gebouwen de woongedeelten in Gelderland gemiddeld hoger zijn gewaardeerd, omdat met name in De Graafschap en De Liemers het merendeel van de boerderijen beschikt over dubbele woonruimte aangezien de ouders na het overdragen van het bedrijf op de boerderij blijven wonen.

Voorts blijkt, dat bij de bedrijfsovername in Gelderland iets meer met vreemd vermogen is gefinancierd dan in Noord-Brabant.

Op de Gelderse bedrijven werd meer via familieleningen (vnl. ouders en schoonouders) gefinancierd, hetgeen voor de beginnende ondernemer ook zeer voordelig was vanwege de lage rente die betaald moest worden (4 à 5%). De overige leningen op lange termijn (vnl. van Rabobanken) waren bij het overnemen van de bedrijven in Noord-Brabant 37% van het totale vermogen en in Gelderland slechts 15%.

Het totale vermogen was in 1968 op de Gelderse bedrijven 19% hoger (f 28.000,-) dan op de Noordbrabantse bedrijven, op 31 december 1972 was het totale vermogen ongeveer gelijk.

In deze 5 jaar nam het eigen vermogen bij de Gelderse ondernemers gemiddeld toe met f 113.800,- en bij de Noordbrabantse bedrijven met f 102.600,-, dit was gemiddeld per jaar respectievelijk f 22.700,- en f 20.500,-.

Deze veranderingen van eigen vermogen zijn tot stand gekomen door:
a. besparingen;
b. vermogensoverdrachten;
c. waardestijging t.g.v. prijsstijging.

In tabel 3 wordt de berekening van de besparingen van 1968 t/m 1972 gemiddeld per jaar gegeven.

Tabel 3 Inkomensvorming en besparingen bij eigenaars over 1968 t/m 1972 (gemiddeld in guldens per jaar)

	Gelderland	Noord-Brabant
Winst uit de onderneming	16.000	16.200
Overige inkomsten	2.100	500
Totaal inkomen	18.100	16.700
Gezinsbestedingen	10.200	8.900
Belastingen en premies volksverz.	3.300	2.700
Totale onttrekkingen	13.500	11.600
Besparingen	4.600	5.100

Het blijkt dat de winst uit de onderneming in de 2 gebieden gemiddeld op hetzelfde niveau ligt, maar dat de overige inkomsten (neveninkomsten, rente, e.d.) in Gelderland gemiddeld hoger waren dan in Noord-Brabant. De onttrekkingen, zowel voor gezinsbestedingen als voor belasting en premies volksverzekeringen, waren in Noord-Brabant lager dan in Gelderland, zodat de besparingen op de Noordbrabantse bedrijven uiteindelijk hoger waren dan op de Gelderse bedrijven.

Tabel 4 Vermogensveranderingen tussen 1-1-1968 t/m 31-12-1972 (gemiddeld in guldens per jaar)

	Gelderland	Noord-Brabant
a. Besparingen (zie tabel 3)	4.600	5.100
b. Vermogensoverdrachten:		
schenkingen en erfenissen	4.700	2.300
overige vermogensoverdrachten	300	800
totaal	5.000	3.100
c. Waardevermeerdering t.g.v. prijsstijging:		
grond	3.600	2.300
gebouwen	4.900	4.600
dode inventaris	600	800
veestapel	4.000	4.600
totaal	13.100	12.300
Toename van het eigen vermogen	22.700	20.500

Uit de specificatie van de vermogensverandering in tabel 4 blijkt, dat de schenkingen en erfenissen op de Gelderse bedrijven aanmerkelijk hoger waren dan op de Noordbrabantse bedrijven.

De waardevermeerdering door prijsstijging was in Gelderland ook hoger dan in Noord-Brabant. De gezamenlijke vermogensveranderingen resulteerden in een toename van het eigen vermogen met f 22.700,- per jaar in Gelderland en f 20.500,- in Noord-Brabant.

Uit tabel 2 bleek dat het totale vermogen bij de Gelderse bedrijven gemiddeld met f 110.000,- toenam en bij de Noordbrabantse bedrijven met bijna f 139.000,-. Op de Noordbrabantse bedrijven werd meer geïnvesteerd dan op de Gelderse bedrijven zoals blijkt uit tabel 5, die tevens aangeeft waar de financieringsmiddelen vandaan komen.

Tabel 5 Herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen bij eigendomsbedrijven (gemiddeld in guldens per jaar over 1968 t/m 1972)

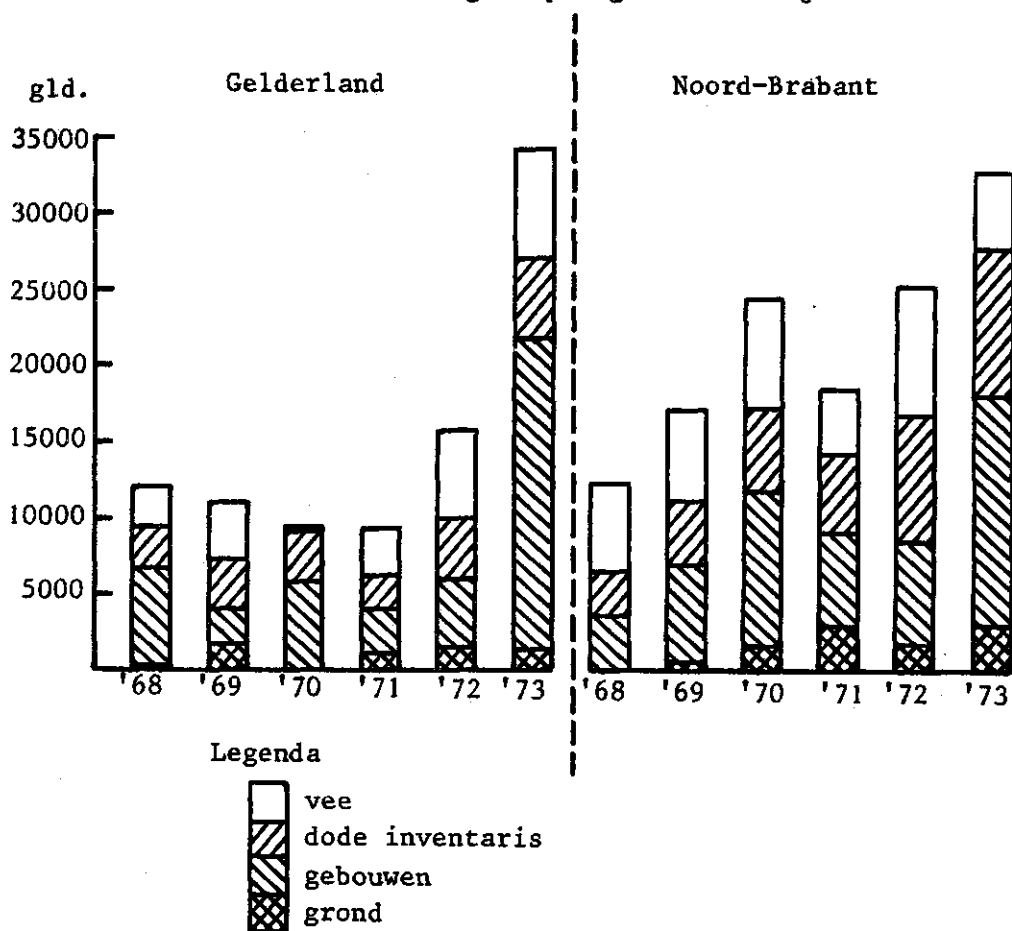
	Gelderland	Noord-Brabant
Herkomst financieringsmiddelen:		
besparingen	4.600	5.100
afschrijvingen	5.500	6.200
erfenissen en schenkingen	4.700	2.300
overige vermogensoverdrachten	300	800
totale eigen middelen	15.100	14.400
familieleningen	600	700
overige leningen op lange term.	4.900	8.700
schulden op korte termijn	1.400	2.500
totale middelen van derden	6.900	11.900
Totale financieringsmiddelen	22.000	26.300
Aanwending financieringsmiddelen:		
aflossing familieleningen	4.800	2.500
" overige leningen op lange termijn	2.800	2.200
totale aflossingen	7.600	4.700
investering in grond	900	1.600
" in gebouwen	4.600	6.300
" in dode inventaris	3.000	5.000
" in veestapel	3.000	6.400
totale investeringen	11.500	19.300
toename ledenkapitaal	300	600
" liquide middelen	2.600	1.700
Totale aanwending	22.000	26.300

Het totaal aan financieringsmiddelen was op de Noordbrabantse bedrijven gemiddeld 20% hoger dan op de Gelderse bedrijven. Van de financieringsmiddelen kwamen op de Gelderse bedrijven 68%

uit eigen middelen en op de Noordbrabantse bedrijven 55%. De Noordbrabantse bedrijven hebben voor de investeringen meer gebruik gemaakt van vreemd vermogen. De aflossingen op de leningen waren op de Gelderse bedrijven aanmerkelijk hoger dan op de Noordbrabantse bedrijven (vooral de aflossingen op familieleningen). De aflossingen op de Gelderse bedrijven overtroffen zelfs de nieuwe leningen. Op de Noordbrabantse bedrijven werd in deze 5 jaren gemiddeld 68% meer geïnvesteerd in duurzame produktiemiddelen dan op de Gelderse bedrijven, hetgeen tot uitdrukking komt in de grotere groei van deze bedrijven (zie tabel 1).

In grafiek 1 wordt de verdeling gegeven van de bruto-investeringen per jaar.

Grafiek 1 Bruto-investeringen op eigendomsbedrijven

Uit deze grafiek blijkt, dat in 1968 t/m 1972 op de Noordbrabantse bedrijven aanmerkelijk meer werd geïnvesteerd dan op de Gelderse bedrijven. In 1973 evenwel waren de investeringen in Gelderland gemiddeld het dubbele van het voorgaande jaar.

De pachtbedrijven

Tabel 6 Bedrijfseconomische balansen van pachtbedrijven

	Gelderland (48)				Noord-Brabant (39)			
	1/1 1968		31/12 1972		1/1 1968		31/12 1972	
	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%	x1000 gld.	%
Kapitaal:								
grond en geb.	7,9	14	35,5	24	15,9	25	48,3	29
dode invent.	6,5	11	16,5	11	10,4	17	23,0	14
veestapel	30,4	54	66,1	46	27,5	44	66,0	40
ov.vaste activa	1,4	3	2,9	2	2,7	4	7,8	5
liquiditeiten	10,4	18	24,0	17	6,3	10	19,3	12
Balanstotaal	56,6	100	145,0	100	62,8	100	164,4	100
Vermogen:								
leningen van familie	16,7	30	13,1	9	17,3	28	15,2	9
Overige leningen:								
op lange termijn	4,6	8	15,5	11	17,7	28	34,6	21
op korte termijn	3,1	6	11,7	8	1,5	2	12,0	7
Eigen vermogen	32,2	56	104,7	72	26,3	42	102,6	63
Balanstotaal	56,6	100	145,0	100	62,8	100	164,4	100

Uit de bedrijfseconomische balansen van de pachtbedrijven blijkt, dat het eigen vermogen van de pachters in procenten en absoluut in 1968 bij de Gelderse bedrijven hoger was dan bij de Noordbrabantse bedrijven. Het valt hier wel op, dat in tegenstelling tot de eigenaars, de leningen van familie in beide gebieden ongeveer op hetzelfde niveau lagen, zowel in 1968 als in 1972.

In 1968 werd door de Noordbrabantse pachters gemiddeld echter aanmerkelijk meer gebruik gemaakt van overige leningen op lange termijn dan door de Gelderse pachters.

In de 5 jaren tussen 1 januari 1968 en 31 december 1972 nam bij de Gelderse pachters het eigen vermogen toe met f 72.500,- (225%) en bij de Noordbrabantse pachters met f 76.300,- (290%).

Het totale vermogen nam bij de Gelderse bedrijven toe met f 88.400,- (156%) en bij de Noordbrabantse bedrijven met f 101.600,- (162%).

In 1972 werd op de Gelderse bedrijven 20% van het totale vermogen gefinancierd met vreemd vermogen op lange termijn (van familie en anderen) terwijl dit in Noord-Brabant 30% was, in 1968 bij het overnemen van de bedrijven waren deze percentages resp. 38% en 56%.

De vermogensverandering, die plaatsvond, kwam evenals op de eigendomsbedrijven tot stand door:

- a. besparingen;
- b. vermogensoverdrachten;
- c. waardestijging ten gevolge van prijsstijgingen.

In tabel 7 wordt aangegeven, hoe de besparingen tot stand komen.

Tabel 7 Inkomensvorming en besparingen bij pachters over 1968 t/m 1972 (gemiddeld in guldens per jaar)

	Gelderland	Noord-Brabant
Winst uit de onderneming	17.300	16.700
Overige inkomsten	<u>2.200</u>	<u>800</u>
Totaalinkomen	19.500	17.500
Gezinsbestedingen	9.600	9.400
Belastingen en premies volksverz.	<u>3.600</u>	<u>3.200</u>
Totale onttrekkingen	13.200	12.600
Besparingen	<u>6.300</u>	<u>4.900</u>

Hieruit blijkt dat tussen de 2 groepen bedrijven gemiddeld niet veel verschillen bestaan; het inkomen was op de Gelderse bedrijven f 2.000,- per jaar hoger, de gezinsbestedingen en belastingen waren f 600,- hoger zodat de besparingen gemiddeld f 1.400,- per jaar hoger waren.

De andere componenten, die van invloed zijn op de vermogensverandering (tabel 8), vertonen ook geen opmerkelijke verschillen tussen de gebieden. In tegenstelling tot de eigenaars waren hier de vermogensoverdrachten op de Noordbrabantse bedrijven hoger dan op de Gelderse bedrijven.

Omdat het hier pachtbedrijven betreft, is de waardestijging t.g.v. de prijsstijging minder dan op de eigendomsbedrijven.

Tabel 8 Vermogensverandering tussen 1-1-1968 en 31-12-1972 bij pachters (gemiddeld in guldens per jaar)

	Gelderland	Noord-Brabant
a. Besparingen (zie Tabel 7)	6.300	4.900
b. Vermogensoverdrachten:		
schenkingen en erfenissen	1.600	2.300
overige vermogensoverdrachten	<u>400</u>	<u>900</u>
totaal	2.000	3.200
c. Waardevermeerdering t.g.v. prijsstijging:		
grond	100	300
gebouwen	1.600	1.600
dode inventaris	600	1.000
veestapel	<u>3.900</u>	<u>4.300</u>
totaal	6.200	7.200
Toename van het eigen vermogen	<u>14.500</u>	<u>15.300</u>

De toename van het eigen vermogen is bij beide groepen pachtbedrijven gemiddeld minder dan op de eigendomsbedrijven. Gemiddeld per jaar lagen de Noordbrabantse bedrijven iets gunstiger dan de Gelderse pachtbedrijven.

Uit de bedrijfseconomische balansen (tabel 6) bleek dat de leningen van familie tussen 1968 en 1972 zijn verminderd, de overige leningen op lange termijn (vnl. banken) zijn evenwel aanmerkelijk uitgebreid.

In tabel 9 wordt een specificatie gegeven van de herkomst van de financieringsmiddelen en van de aanwending van deze middelen.

Tabel 9 Herkomst en aanwending van de financieringsmiddelen bij de pachtbedrijven (gemiddeld in guldens per jaar over 1968 t/m 1972)

	Gelderland	Noord-Brabant
Herkomst financieringsmiddelen:		
besparingen	6.300	4.900
afschrijvingen	3.300	4.800
erfenissen en schenkingen	1.600	2.300
overige vermogensoverdrachten	400	900
totale eigen middelen	11.600	12.900
familieleningen	800	1.000
overige leningen op lange term.	3.200	5.800
schulden op korte termijn	1.700	2.100
totale middelen van derden	5.700	8.900
Totale financieringsmiddelen	17.300	21.800
Aanwending financieringsmiddelen:		
aflossing familieleningen	1.500	1.400
" overige leningen op lange termijn	1.100	2.400
totale aflossingen	2.600	3.800
investering in grond	600	1.200
" " gebouwen	4.300	4.800
" " dode inventaris	3.500	4.900
" " veestapel	3.300	3.400
totale investeringen	11.700	14.300
toename ledenkapitaal	300	500
" liquide middelen	2.700	3.200
Totale aanwending	17.300	21.800

Wat de herkomst betreft blijkt, dat het grootste deel van de financieringsmiddelen, nl. bij de Gelderse bedrijven 67% en bij de Noordbrabantse bedrijven 59%, afkomstig is uit eigen middelen.

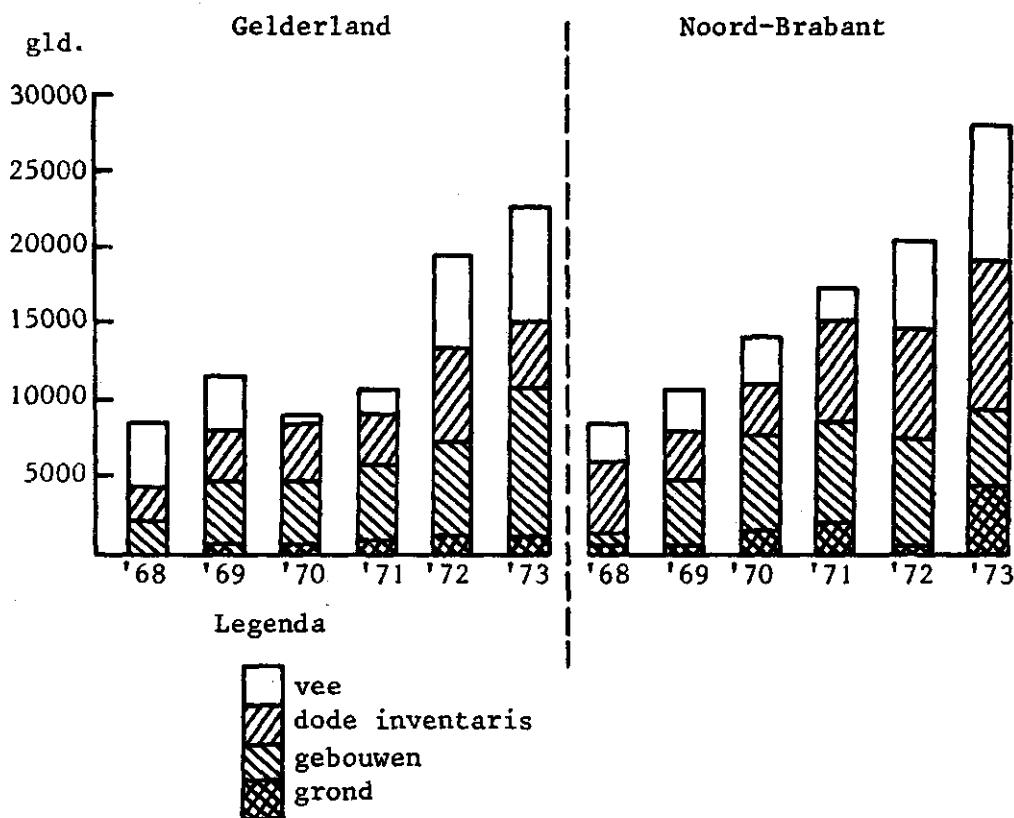
De aflossing van de familieleningen was bij de beide groepen bedrijven hoger dan het totaal van de nieuwe familieleningen. De toename van de overige leningen op lange termijn was in de beide groepen groter dan de aflossingen.

Van het totaalbedrag aan financieringsmiddelen was bij de Gelderse bedrijven 15% gebruikt voor aflossing van leningen en 68% voor investering in duurzame produktiemiddelen, bij de Noordbrabantse bedrijven waren deze percentages resp. 17 en 66. De investeringen waren op de Noordbrabantse bedrijven gemiddeld f 2.600,- per jaar hoger dan op de Gelderse bedrijven of wel 22%.

De verdeling van de investeringen over de verschillende produktiemiddelen is gegeven in grafiek 2.

Uit deze grafiek blijkt, dat in 1970 en 1971 op de Noordbrabantse bedrijven meer is geïnvesteerd dan op de Gelderse bedrijven.

Grafiek 2 Bruto-investeringen op pachtbedrijven

SAMENVATTING

1. Er is een vergelijking gemaakt tussen de ontwikkeling van de financiële positie van jonge ondernemers in Gelderland en Noord-Brabant die in 1967/68 een landbouwbedrijf hebben overgenomen.
2. De bedrijfsomvang was bij de bedrijfsovername in Gelderland kleiner dan in Noord-Brabant, resp. 85 en 93 sbe. Vijf jaar na de bedrijfsovername is de bedrijfsomvang in Gelderland met 41% toegenomen en in Noord-Brabant met 57%.
3. Het totale vermogen nam vanaf de overname in 1968 tot 31 december 1972 bij de Gelderse eigenaars toe met f 110.000,- (62%) en bij de pachters met f 88.400,- (156%), bij de Noordbrabantse bedrijven was dit resp. f 139.000,- (93%) en f 101.600,- (16%).
4. Het eigen vermogen was bij de bedrijfsovername zowel op de eigendoms- als op de pachtbedrijven in Gelderland hoger dan in Noord-Brabant. Het eigen vermogen is in de onderzoeksperiode op de Gelderse eigendomsbedrijven meer toegenomen dan op de Noordbrabantse. Op de pachtbedrijven was de toename op de Gelderse bedrijven iets kleiner dan op de Noordbrabantse bedrijven.
5. Bij de eigendomsbedrijven in Gelderland is voor de financiering van de overname veel meer gebruik gemaakt van familieleeningen dan bij die bedrijven in Noord-Brabant. Bij de pachtbedrijven was dit verschil tussen de gebieden kleiner.
6. De investeringen in duurzame produktiemiddelen waren op de Noordbrabantse bedrijven zowel op de eigendoms- als op de pachtbedrijven hoger dan op de Gelderse bedrijven, en wel resp. f 7.800,- en f 2.600,- per jaar.